

DINCOACE DE CEL MAI RESTRÂNS MODUL AL PROZEI CARAGALIENE

Cristian STAMATOIU

Abstract

The study is part of a critical system which describes, by a new critical concept („Caragialumea”), the universe of Caragiale as a fictional space where the artistic structure is fitted to the patterns of the reality. Here we are focusing on the symmetry of his writing who describes the architecture of the urban chaos represented specially by our the typical MITICĂ.

Caragialumea, în segmentul ei exprimat de proza satirică, amorsează **un sistem de concentrare a modulelor textului**, sistem ce este legat indisolubil de *complotul faptelor imponderabile*. Acest proces de concentrare se va împleti natural cu reliefarea traseelor Prostei în stare pură. Astfel, *scriitura* își va restrânge anvergura *progrativ*, pe măsură ce ea va evidenția tot mai pregnant **cărămizile și arhitectura haosului**.

Procesul epic se va desfășura pe parcursul a **doi timpi** inegali ca volum și intenționalitate. Inițial, textul privilegiază anumite procedee literare, pentru ca ulterior, acestea să se autonomizeze și să ofere structura întregului corp narativ.

Primul timp va cuprinde majoritatea prozei scurte caragaliene care suportă un proces de esențializare formală PÂNĂ LA **cel mai restrâns modul epic**: dialogurile fulgurante de tip „Mitică”.

Al doilea timp va continua cristalizarea narativă DINCOLO de **domeniul formal al speciei literare**, prin activarea a **trei mijloace de natură lexicală**. Astfel, procesul esențializării epice în jurul *mărunțișurilor* coboară spre esențele haosului (exprimat prin prostia umană) într-o spirală tot mai strânsă, ghidată de următoarele **sigle pre – epice**:

1. **stilul funcțional**, mijloc literar folosit preponderent în: *Congresul cooperativ român. Ședința de inaugurare – Teatrul la țară – “Românii verzi” – “Națiunea română”*, devine element de structurare epică în: *Proces-verbal - Telegrama*;
2. **sintagma**, mijloc literar folosit preponderent în: *Statistică - Cum se naște o revistă?*, devine element de structurare epică în: *Căldură mare – Cum se înțeleg țărani*;
3. **lexemul**, mijloc literar folosit preponderent în *La Moși...*, devine element de structurare epică totală în *Moșii (Tablă de materii)*.

Primul timp este acela al sistematizării unei realități deliroide în tiparele *schiței/momentului*. Constituite într-un fundal compozit, asemănător întru totul realității contradictorii, fiecare unitate narativă va deveni **un centru de inițiere și iradiere a traseelor absurdului**.

Aceste proze scurte se vor coagula imagistic într-o explozie a unei “lumi ieșite din țățâni”¹¹. Imaginea dinamică sugerată prin ansamblul *Momentelor* va fi deci aceea a unui păienjenis al liniilor de forță pe care evoluează așchiile absurdului spre un *corp imposibil*.

Indiferent de proveniența lor¹² editorială, *Momentele* confirmă sfidarea sistematică a moralei naturale de către o lume a nonvalorilor. Procesul este descris printr-un șirag de valoroase *perle* literare, similar cu înșiruirea în domeniul real a *perlelor* absurdului și prostiei. Datorită conciziei genului literar ales, dar și al compunerii sale caleidoscopice, insinuarea disfuncționalului în mijlocul colectivității ficționale sau reale dobândește o evidență dureroasă. Iar conform balanței **comédie – comedie**, umorul are și aici rolul de a face acceptabilă receptarea unei stări existențiale precare.

La nivelul *Momentelor* ca ansamblu, amorsarea conflictului are în general o cauzalitate materială directă și verificabilă, chiar dacă dincolo de fundal rânjește *fatalitatea* caragialiană. Astfel, *vom ști*: ce căuta Nenea Iancu la Ploiești (**Grand Hôtel “Victoria Română”**), ce predă un **Pedagog de școală nouă**, de ce s-a dus Mihalache împreună cu familia la Sinaia cu **trenul de plăcere**, sau de ce Leanca îl aduce pe Iancu Zugravu în fața **Justiței** etc., etc,... Dar numai *vom intui* modalitățile prin care, de fiecare dată, *aberația* devine *normă* logică.

Momentele, ca și dramaturgia lui I.L.Caragiale, ne arată de regulă **de ce** se întâmplă un lucru absurd, dar atunci când trebuie să explicitizeze **cum** devine acel fenomen parte a normalității, intervine *complotul faptelor imponderabile*. Prin natura sa, el va încerca să camufleze mecanismele inefabile de impunere a *aberației*. Alianța lor se stabilește în mod natural, deoarece o percepere dificilă a cauzelor răului social le face pe acestea practic invulnerabile și capabile de o replicare monstruoasă. Așadar, hotelul de sub senzaționala firmă este mizer din cauza unor mici... gângăanii, prelegerile *ex cathedra* ale lui Mariu Chicoș Rostogan au ton academist și vehiculează... stupizenii mărunte și nesfârșite, familia lui Mihalache vrea să apară neapărat în ipostaza nobilă a viligiaturistului, dar se vedește prin mici gesturi meschine irecuperabil târgoveață, iar “Leanca văduva” nu poate înțelege cum de nu i se poate restitui prin hotărâre judecătorească și un mărunțiș precum “onoarea”, împreună cu “clondirul cu trei chile mastică prima” etc., etc... Și toate aceste diferențe dintre ceea ce vrea să pară personajul și ceea ce este el în realitate se vor constitui în nesecate surse ale comicului, comic la temelia căruia stă tocmai *complotul faptelor imponderabile*.

Procesul contragerii narațiunii în granițele celui mai mic domeniu al genului epic va genera culegerile de dialoguri filozofice (*sic!*) ale Măriei-Sale MITICĂ¹³. Ele se vor compune apoi suprasedimental, generând un portret compozit la care vor contribui de asemenea celelalte apariții ale respectivului personaj în alte momente/schițe. Ba chiar, se va ajunge acolo încât sub flamura miticistă se va uni întreaga galerie de moftangii ce va forma astfel (in)umanitatea Caragialumii.

Mitică nu este o victimă, ci, dimpotrivă, prin deriziunea profesată șmecherește, devine un agent atât de secret al *complotului lucrurilor imponderabile*, încât nici el nu-și dă

seama de aceasta! Identificându-se cu derizoriul isteț, Mitică este în același timp de un polimorfism vecin cu schizoidia: pe măsură ce se reinventează, trăiește tragedia de a nu găsi în sine personalitatea căutată. Și între aceste două coordonate ale incertitudinii Mitică inițiază dialoguri aparent gratuite, dar care în ansamblu au un rol bine conturat, chiar dacă în aceeași măsură bine disimulat. “Misia” (**OSP**) pentru care s-a oferit ca (in)voluntar este aceea de a revela mârălnește cetățenilor Caragialumii esența absurdă a propriei lumi. Succesul lui este uluitor, însă doar momentan. În faza revelației, interlocutorii sunt mai întâi siderați; apoi, datorită ignorării reflexe a realităților (*grație* mecanismului propriu de autoconservare), nedumerirea se degradează în simplu amuzament. Intersectarea cu neliniștitoarele miticisme nu va da loc deci la rupturi existențiale, Caragialumea putându-și continua senină spirala accelerat descendentă, iar Mitică rămânând un *răspândac* al absurdului, iar nu un exorcizator al său...

Modalitatea existențială predilectă a lui Mitică este aceea de a emite pe bandă rulantă speculații asupra unor locuri comune pe care ceilalți nu mai au de mult prospețimea de a le analiza. În fond, el este singurul dispus să facă efortul de a privi dincolo de conveniențele cotidiene și tocmai de aceea reușește să se impună. Și așa, își va crea mereu o vogă nebună pe seama “amicului Costică”, a cărui lipsă de fantezie și incapacitate de a sesiza sensurile figurate ale expresiilor și situațiilor îl face de neînlocuit atunci când este vorba ca Mitică să strălucească din nou. Și chiar dacă de obicei are nevoie de un Costică, orice Mitică îl va considera pe acela drept un personaj antitetic, stabilind față de el o dialectică boulevardieră: “Un necunoscut, semuind pe Mitică cu altcineva, îl salută: / - Salutare, musiu Costică. / - Pardon, din contra, că mă cheamă Mitică” (**M – Tot Mitică**), sau: “ - Dă-mi un pahar de apă, zice Costică băiatului care servește. / - Din contra, zice Mitică, mie să-mi dai un pahar *cu* apă!”.

Este deci evident că disponibilitățile analitic-ironice ale acestui șmecher de extracție mahalagească sunt grevate inevitabil de incultură și de un cinic prost-gust. Sub domnia lor, paradele lui Mitică devin arabescuri, prin care *amicul* demonstrează în admirația generală că “știe din toate câte nimic”. Și chiar atunci când e evident că nu știe ceva, se găesc resurse pentru ieșirea fulminantă din încurcătură: “- *De ce trage clopotele, Mitică?* (s.n.)¹⁴ / - De frânghie, monșer.” (**M – Mitică**). Numai că pus să facă față propriei glorii, eroul încearcă un mișcător rictus dezabuzat: “Mare mucalit ești, domnule Mitică, și de spirit. / - Mersi, domnișoară, că mă-ncântați cu migdale amare.” (**M – Tot Mitică**).

Mitică devine și un simbol al cunoașterii reduționiste specifice omului caragialian. Rob al satisfacției materiale, el reduce inocent și simpatic traseele cunoașterii ca act spiritual, la zestrea pur senzitivă a tractului digestiv: “La birt. / *Costică (dulce)*: Ce mai faci, Mitică? / *Mitică (mâncând cu lăcomie)*: Mă apăr de moarte, monșer!”, sau la tehnicile de a ciupi un împrumut când pleacă “la vânătoare de lei” (**M – Mitică**) pe care îi va returna astfel: “Un franc, când voi avea, altul când voi putea, iar pe celălalt după moarte!” (**M – Tot Mitică**). Atunci când lui i se cere ceva, Mitică este la fel de bine blindat cu răspunsuri dezarmante, numai că de această dată de refuz: “- Ai parale, Mitică? / - Nu umblu cu metal; mi-e frică de trăznet” (**M – Mitică**), sau “Îi zici: / - Mitică, faci cinste? / - Nu pot, monșer, că mă strânge un ciorap.

Desigur, că la acest traseu meschin al materialismului său se adaugă și năzuințele vag afective ale unor timide, dar și deplasate demersuri seducționale: “ - Ți-aș face curte, domnișoară, zice Mitică unei tinere telegrafiste, dar vai! n-am curaj; ah! știu cât

ești de crudelă! / - Cum, domnule Mitică, de unde știi? / - Parcă eu n-am aflat cum bați depeșile.”(M – Tot Mitică).

Situațiile predilecte de exprimare a miticismelor sunt oferite în general de mediul birtului, berăriei, ori a cafenelei, de mediul cosmopolit al Căii Victoriei, sau de atmosfera “trenului de plăcere”. *De fiecare dată Mitică reușește, datorită abilităților sale de invidiat (!), să întoarcă împrejurări defavorabile lui în adevărate triumfuri.* Dacă este călcat pe bombeu de un prieten pe care nu vrea să-l vexeze, dar căruia totuși vrea să-i atragă atenția asupra greșelii comise, Mitică își cere el scuze spunând: “Pardon! (...) te-am călcat sub talpă...”. Dacă i se face reproșul că: “prea te izmenești!”, el răspunde cu: “ - Din contra, monșer, că nu port vara”, sau, dacă e prea băut, reușește printr-un calambur să pară treaz în timp ce fredonează (cam împleticit) cuvintele unui cântecel mahalagesc de cheflii șmecheri: “De-ar fi noaptea trei coniac... / M-aș... miș... m-aș... miș-maș!¹⁵...”(s.n.). Și tot pe combinația unui “miș-maș” se va baza Mitică atunci când e cu chef și vrea să-l ironizeze pe chelnerul ce are proasta inspirație să poarte numele de Costică: “La restaurant./ Mitică sună. / Chelnerul Costică se prezintă. / Costică: Ce-a comandat don’ Mitică? / Mitică: **Dragă Costiță**, să-mi puie la grătar o **costică de purcel**.”(s.n.). Dar când e vorba să lăse un bacșiș “băiatului” de la Gambrius, el dă doar o replică... inestimabilă: “- Băiete, mi se pare că mi-a picat o băncuță¹⁶; vezi, dacă o găsești, mi-o dai înapoi deseară; dacă nu, ia-o tu bacșiș.”

Când izbânda îi apare până și lui ca imposibilă, Mitică încearcă să-și blocheze/seducă adversarul, prin evidențierea absurdului din demersul care agresorului i se părea perfect îndreptățit. În **trenul de plăcere** în care poate fi și familia lui Mihalache Georgescu (M – ibid.) este aglomerație: “O doamnă intrând: / - Nu mai e nici un loc liber pentru mine... / - Ba da, doamnă, mai este unul, cel mai comod... / - Unde?... / - În inima mea...”(M – Tot Mitică), sau mult mai cinic, în același tren care, în drum spre Sinaia, oprește în stația Buda: “O damă întreabă: / - Musiu Mitică, nu s-o fi gășind apă la stația asta? Că mor de sete... / - Ba da... dar aveți gazete? întreabă Mitică cu un surâs plin de aluziune depărtată. / - Da’ de ce? / - Fiindcă madam... dacă n-aveți gazete, nu v-aș consilia să beți... Mai avem vreo două ceasuri până la Sinaia... și știți... apa de Buda lucrează iute.”

Alteori Mitică dovedește disponibilitatea de a se constitui într-o instanță socratică, supunând unei analize nemiloase logica unor expresii cotidiene. Numai că “musiu” nu a auzit de faptul că și hipercorectitudinea este și ea o greșală, cât despre exprimările sale de țoapă oarecum stilată, precum: “a ostenit caii”(M – Mitică) sau “am uitată” (M – Tot Mitică), ce să mai vorbim... De aceea, el va ajunge să emită, cu un iz de pitorească incorectitudine, antologice replici de logică... absurdă.

În cadrul unor dialoguri al căror rol nu este *moșirea adevărului*, ci avortarea sa, Mitică cere unui amic înlesnirea favorului ca soacra să-i fie numită la Ministerul de Război drept “moașă militară”... Dar, de cele mai multe ori, intenția-i este de a contrazice sistematic numai de dragul de a-și afirma inutil *alteritatea gânditoare*: “- Haide, Mitică, zice Costică, pune-ți galoșii-n picioare, să mergem. / - Adică, vrei să zici, răspunde Mitică, să-mi pun picioarele-n galoși!”, sau: “- Mă rog, domnule, zice ușierul de la teatru către Mitică, să vă scoateți pălăria din cap. / - Pardon, răspunde Mitică, eu nu-mi scot pălăria din cap, îmi scot capul din pălărie!”.

Uneori sentențiozitatea de tarabă specifică lui este într-atât de efervescentă, încât Mitică nu se poate abține de la crearea unor *maxime*, sau poate chiar... *minime*: “- Ah! domnișoară, toate trec în lumea aceasta, numai tramvaiul nu trece”, sau: “Viața este un vis, moartea o deșteptare!” (**M – Mitică**).

Mecanismul butadei și acela al contrazicerii, vor fi combinate însă atunci când la ordinea zilei este chibițarea în ale politiciii: “Costică încheie așa, la cafelea, un violent discurs politic:/ - Domnul Carp e autocrat! / Mitică: / - Ba pardon, e moftocrat! /”(**M – Tot Mitică**), sau: “Mitică, într-o discuțiune asupra situațiunii politice: / - Lăsați-l, monșer, și pe bietul regele! I-a făcutură politicianii capul Calinder.”¹⁷ Numai că “nifilistul”(OSP) nostru nu se rezumă la a învărti vorbe în politică, ci va trece la fapte, chiar dacă sub formă de moft: pretinzând că vrea să candideze în alegeri, își alege circumscripția “Bucureștii-Noi”, care, la fel ca și “colegiul al patrulea”(M – Mitică) “erau sublime, dar lipseau cu desăvârșire”(OSP) din sistemul electoral din epocă. Iar după aceea, el poate fi auzit replicând în mod oracular la întrebarea dacă a ajuns pe la... Cotroceni, cu: “Nu, monșer, am scăpat tramcarul!”(**M – Tot Mitică**).

Momentul de împăcare existențială absolută al lui Mitică este încercat însă atunci când emite câte o *propoziție* prin care reușește să nu comunice cu adevărat nimic. Sideranta sa capacitate de a bloca potențialitățile sporovăitoare ale celorlalți înaintea ca ele să se manifeste, îl transformă în prototipul omului de succes din Caragialume. Astfel, el are asigurată întâietatea în tot și toate, nimeni neputând să facă față unor noninformații atât de aiuritoare. În același *tren de plăcere*, covârșit de căldurile “dropicale”, Mitică sare ca ars: “Tii! Ce-am uitată! / Costică: Ce? / Mitică: Șubele.” (**M – Tot Mitică**); la manifestația de 10 Mai niște cucoane peste măsură de regaliste (poate “mamițele” lui Goe?! “se-ndeasă să spargă cordonul de sergenți și să pătrună în bulevard. / Mitică, cu ton marțial: / - În front, că vă atacă marinarii călări!”; neavând bani să-și înnoiască garderoba, Mitică se laudă totuși cu noul său pardesiu de “coloarea vântului”; vrând să focalizeze simpatia asupra sa, el mimează “o pierdere *ireparabilă*” (s.n.), mărturisind că i s-a stricat definitiv ceasul; de vrea să pară doar interesant, cere “un jvart¹⁸... mai negru”, ori scientistul “protoxid de hidrogen”, în loc de “apă”; când vine vorba de viligiatură, iată-l mergând vara la munte... (le) “de pietate”, ori “«la băi... în Europa.»”. Mitică duce până la perfecțiune tehnica aneantizării, de vreme ce “este capabil a fi în stare”(ONF) să relativizeze chiar și noțiunile cifrice! Anunțând scorul la o partidă de biliard în care un jucător a adunat multe puncte, iar celălalt a rămas la zero, Mitică anunță ritos: “25 cu nimic-sprezece”(M – Tot Mitică), iar la table pentru el “cinci cu doi” devine imediat “cinci cotoi”

Ca simptom al Caragialumii, Mitică va exprima involuntar și condiția existențială a universului său, care ne așteaptă, mereu cu un pas înainte, pentru a ne oferi structurile pe care să le umplem cu destinele noastre. General-valabilul va deveni în varianta sa miticistă o formă a unei atemporalități suprarealiste, minată însă de un prost-gust suveran. Dovada? Deși are mai mereu ceasul stricat, Mitică răspunde cu degajare la întrebarea: “- Câte ceasuri sunt?”, printr-o formulă de mortificare a timpului demnă de Salvador Dali: “- Câte a fost și ieri pe vremea asta.”(**M – Mitică**).

NOTE

1. Este vorba de titlul *Elemente de caragialeologie*, Editura “Eminescu”, București, 1979.
2. Pentru elucidarea accepțiunii de aici a termenilor de *analitic* și *sintetic*, a se consulta din capitolul al doilea al lucrării de față, *Simetriile mentalului creativ la I.L.Caragiale*, subcapitolele: *Analiticul și Sinteticul*.
3. Pentru înțelegerea adecvată a acestor termeni, a se consulta din capitolul al treilea al lucrării de față, *Existențializarea “golului de haos” în Caragialume*, introducerea și primul subcapitol: *Omul Caragialumii între comédie și comedie*.
4. ibid.
5. din *off* – eveniment-personaj din afara cadrului scenic sau cinematografic a cărui existență influențează indirect, dar evident acțiunea scenică (*in off* – din afară; engl.).
6. Farsa lui Vasile Alecsandri ce a oferit *atmosfera* pentru această comedie caragialiană.
7. Se face aici trimitere la ultima creație shakespeariană: *Furtuna*.
8. Primele comentarii cu adevărat moderne asupra acestui *indicator* se pot regăsi la G. Călinescu, în eseu *Domina bona*, op. cit.
9. Mihai Eminescu – *Glossă*.
10. Ibid. pct.2.
11. “Lumea ieșită din țâțâni” – expresie-concept detaliată de V.Fanache în capitolul omonim din lucrarea sa: *Caragiale*, Editura “Dacia”, Cluj-Napoca, 1984.
12. *Note și schițe – 1892, Păcat... - 1892, Schițe ușoare – 1896, Momente – 1901, Mitică - 1902, Schițe nouă – 1910* și/sau în periodice, cf. ed. Ion Var-tic, op.cit.
13. vezi culegerile de miticisme presărate în *Moftul român* în 1901, între numerele 8 – 30, și volumul *Mitică – 1902*.
14. Această întrebare a fost inspirat aleasă de Lucian Pintilie ca titlu pentru filmul său de autor, bazat pe investigarea universului caragialian.
15. Miș-maș – termen popular având sensul de șpriț, iar în sens larg, desemnând orice amestecătură.
16. Băncuță – cea mai mică subdiviziune monetară a timpului.
17. Joc ironic de cuvinte realizat pe baza numelui lui I. Kalinderu, administrator al Domeniilor regale, ce avea pretenții artistice demăsurate, dar nefondate. Personajul a fost un cal de bătaie pentru ironiile lui I.L.Caragiale, precum acelea din *Educațiunea sentimentală la vite*, ori *Teatrul la țară*.
18. Este vorba de *berea neagră*, denumită și cu neologismul de origine germană (ca și respectiva băutură) *Schwartz*, ajuns, în varianta Miticilor: “jvarț”.

BIBLIOGRAFIE

- CARAGIALE, I. L.: *Opere*. ESPLA, București.
- CAZIMIR, ȘTEFAN (1988): *I. L. Caragiale față cu kitschul*. Editura Cartea Românească, București.
- CIOCULESCU, ȘERBAN (1977): *Viața lui I. L. Caragiale. Caragialiana*. Editura Eminescu, București.
- ELVIN, B. (1967): *Modernitatea clasicului Caragiale*. EPL, București.
- FANACHE, V. (1984): *Caragiale*. Editura Dacia, Cluj-Napoca.

- IORGULESCU, MIRCEA (1994 {1988}): *Eseu despre lumea lui Caragiale*. Editura Cartea Românească, București, reeditată (plus o *Prefață*) sub titlul original al manuscrisului: *Marea trăncăneală*. Editura Fundației Culturale Române, București.
- SILVESTRU, VALENTIN (1970): *Elemente de caragialeologie*. Editura Eminescu, București.
- STAMATOIU, CRISTIAN (1999): *I. L. Caragiale și patologiile mass-media*. Editura Academios, Târgu-Mureș.
- VARTIC, ION (1988): *I. L. Caragiale și schițele sale exemplare*. Studiu introductiv la: I. L. Caragiale – temă și variațiuni. Editura Dacia, Cluj-Napoca.
- VODĂ-CĂPUȘAN, MARIA (1980): *Dramatis personae*. Editura Dacia, Cluj-Napoca.
- VODĂ-CĂPUȘAN, MARIA (1982): *Despre Caragiale*. Editura Dacia, Cluj-Napoca.
- VODĂ-CĂPUȘAN, MARIA (2002): *Caragiale?* Editura Dacia, Cluj-Napoca.